

Разом з тим, якщо в частині структурних перетворень, розвитку науково – виробничої бази проводяться певні дії, то в частині розвитку нормативно – правового забезпечення спостерігається значне відставання. Законопроекти повинні бути спрямовані, насамперед, на створення сприятливих економічних умов для розвитку вітчизняної суднобудівної промисловості та передбачати внесення змін до Бюджетного, Податкового кодексів, Закону про митний тариф і Кодексу торговельного мореплавства. Необхідно змінити ситуацію, коли українські транспортні та риболовецькі компанії віддають перевагу закордонним верфям і щорічно замовляють за кордоном будівництво суден на суму понад 1 млрд. доларів США, а на частку українських верфей залишається всього біля 5 відсотків замовлень. Потрібно усунути нерівні фінансово-економічні умови роботи вітчизняних суднобудівників в порівнянні із зарубіжними [6].

Висновки. Таким чином, в якості першочергових заходів, спрямованих на створення умов розвитку вітчизняного суднобудування, в частині створення нормативно-правової бази, необхідно вирішити наступні питання:

- зниження до 0 відсотків ставки ПДВ на судна усіх типів, що будуються на верфях України;
- звільнення від ПДВ та імпортного мита при ввезенні судового комплектуючого і технологічного обладнання, яке не виробляється в Україні;
- звільнення від податків на майно та земельні ділянки спеціальних споруд і будівельних місць підприємств суднобудування – за переліком, що затверджується Кабінетом Міністрів України;
- видача пільгових кредитів на будівництво суден.

Підводячи підсумки узагальненого аналізу стану правового забезпечення морської галузі та напрямки його розвитку, слід зазначити про необхідність:

- продовження робіт по систематизації і підвищенню якості нормативно – правової бази, що регламентує діяльність морської галузі, з метою підвищення її ефективності управління і стимулювання розвитку;
- об'єднання зусиль законодавчих і виконавчих органів влади, громадських організацій та підприємств

морської сфери діяльності з поглибленого моніторингу законодавства та підготовки законодавчих ініціатив;

- вдосконалення бюджетної, фінансово-кредитної політики і розширення практики використання державно-приватного партнерства для реалізації інвестиційних проектів при створенні основних морських виробничих суб'єктів: суден, бурових платформ і портів України;
- посилення контролю за реалізацією положень Морської доктрини на період до 2035 року в діючих цільових програмах.

1. Горчаков С. Богатство Украины обеспечит морская индустрия: [Электронный ресурс] – Режим доступа к сайту: www.transportinform.com/schipping/67-morskaya-industriya.html 2. Гриневецкий С. Тенденции развития морской отрасли // Газета "Зеркало недели", – 2010, № 2: [Электронный ресурс] – Режим доступа к сайту: www.zn.ua/economics/morskaya-otrasl 3. Иванов В. Морской отрасли нужен эффективный орган управления // Журнал "Порты Украины", – 2010, № 3: [Электронный ресурс] – Режим доступа к сайту: www.portsukraine.com/node/1758 4. Концепція Закону України "Про державну підтримку суднобудування" // Електронний ресурс.: www.maritimebusinessnews.com.ua/showact/64 5. Митний кодекс України від 11.07.2002р. № 92- IV // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – №38-39. – С. 288. 6. Пашко Д.В. Проблеми фінансового забезпечення суднобудівних підприємств / Журнал "Економічні науки". – 2010. – № 4. – С.53 – 55. 7. Письменна К.С. Законодавчі аспекти реалізації морської доктрини в Україні // Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого. – 2010, № 2. – С. 166 – 174. 8. Покотілов І.П. Умови підвищення конкурентоспроможності суднобудівної галузі України // Таврійський науковий вісник: Науковий журнал. – Херсон: Атлант, 2009. № 66. – С.298-300. 9. Правовий статус континентального шельфу: [Электронный ресурс] – Режим доступа к сайту: www.center.uct.ua/distants/courses/puol/htm/p03-help/h34.html 10. Прусова Е. Морская отрасль: позитивные моменты и проблемы // Журнал "Порты Украины", – 2011, № 9: [Электронный ресурс] – Режим доступа к сайту: www.portsukraine.com/node/2365 11. Рижков С.С., Хачатуров Е.Б. Эколого – правові аспекти будівництва суден під наглядом різних класифікаційних товариств // Науково – аналітичний журнал "Митна справа". – 2010. № 6. – С. 48-53. 12. Севрюков В. Морская отрасль нуждается в новом законе о портах, регулирующем отношения государства и инвестора: [Электронный ресурс] – Режим доступа к сайту: www.pravda.tis.ua/pravda/p/7639 13. Суднобудівна галузь України. Її конкурентоспроможність // Електронний ресурс.: www.br.com.ua 14. Толковый Военно – морской словарь, 2010: [Электронный ресурс] – Режим доступа к сайту: http://dic.academic.ru/dic.nsf/eng_rus/314290 15. Шемшученко Ю.С. Континентальный шельф та виключна (морська) економічна зона України, як об'єкт правової охорони та використання: [Электронный ресурс] – Режим доступа к сайту: www.zaochka.net/books-p-114.html

Надійшла до редколегії 02.10.12

УДК 347.218.2

О. Шемшур, асп.

ПОНЯТТЯ ТА ПРАВОВА ПРИРОДА РИЗИКУ У ПРИВАТНОМУ ПРАВІ

Автором в статті робиться спроба узагальнити існуючі підходи до розуміння поняття "ризик" у праві. На підставі аналізу особливостей прояву ризику у приватному праві визначаються основні характерні риси цього поняття та наводиться його визначення.

Ключові слова: ризик, юридичний ризик, невизначеність, ймовірність (можливість) настання несприятливих наслідків.

Автором в статті делается попытка обобщить существующие подходы к пониманию понятия "риск" в праве. На основании анализа особенностей проявления риска в частном праве определяются основные характерные черты этого понятия и дается его определение.

Ключевые слова: риск, юридический риск, неопределенность, вероятность (возможность) наступления неблагоприятных последствий.

The article, that named "The concept and legal nature of risk in private law", is devoted to the developing of the concept of legal risk in the civil law of Ukraine. The author has developed the scientific status of the concept, nature, signs of risk in private law and provided a definition of this term

Key words: risk, legal risk, uncertainty, probability (chance).

В умовах переходу України до розвитку на засадах ринкової економіки беззаперечним є факт зростання ролі ризиковості у цивільному обороті, яку більшість науковців і практиків пов'язують не лише із ймовірністю (можливістю) настання несприятливих наслідків, а й з підставою виникнення, зміни чи припинення окремих видів договорів.

Дослідженням поняття "ризик" в цивільному праві займалося багато вчених-цивілістів, проте єдиного однозначного підходу до визначення даного поняття, встановлення його співвідношення з суміжними цивіль-

но-правовими конструкціями розроблено так і не було. Серед вчених, які в тій чи іншій мірі торкалися поняття "ризик" у цивільному праві у своїх наукових дослідженнях, варто виділити: М.М. Агаркова, С.С. Алексеева, Б. С. Антимонова, М.І. Брагінського, С.М. Братуся, В.В. Вітрянського, Ф.О. Вячеславова, В.П. Грибанова, О.В. Дзеру, О.О. Красавчикова, Н.С. Кузнецову, Х. Кьотца, Я.М. Магазінера, Р.А. Майданика, Н.І. Майданик, Г.К. Матвєєва, В.А. Ойгензихта, Г.Л. Пендягу, Р.Б. Сабодаша, В.І. Сєребровського, А.О. Собчака, І.С. Тімуш,

© Шемшур О., 2012

Н.В. Терещенко, В.М. Танаєва, Є.О. Харитонova, К. Цвайгерта та інших вчених.

Метою статті: є здійснення системного наукового аналізу правової природи категорії ризику в аспекті його прояву у приватно-правових відносинах, окреслення основних ознак ризику з метою правильного застосування цієї конструкції у теорії права та правозастосуванні.

Конструкція ризиковості у цивільному праві належить до числа малодосліджених, що пов'язано із невиправдано негативним, а в деяких випадках нігілістичним, ставленням, яке склалося також і до всіх інших проявів аномальних конструкцій цивільного права в радянський період. Категорія юридичного ризику наукою цивільного права розглядалася фрагментарно, виключно у зв'язку із окремими цивільно-правовими інститутами, що заважало формуванню єдиного загального наукового підходу до її розуміння та практичного застосування.

Незважаючи на певну суперечливість у використанні поняття "ризик", відсутність єдиного підходу до його тлумачення, ця категорія широко використовується як у цивільному законодавстві, так і у правозастосуванні.

До питання ризику повернулися лише тоді, коли знадобилось вирішити ряд актуальних питань розвитку цивільного законодавства. Так, М.М. Агарков стверджував, що ідея ризику проходить через все цивільне право, лежить в основі цивільних правовідносин і навіть, не будучи помітною ззовні, все одно в ряді норм досить легко виявляється [1, 26]. Деяко абсолютизованими виглядають погляди Я.М. Магазінера щодо категорії ризику, зокрема, на його думку, все право являє собою не що інше, як систему розподілу ризиків, котра змінює і скеровує стихійно складений їх розподіл на основі природних законів економіки [20, 44]. Таким чином, Я.М. Магазінер вважав ризик настільки важливим для права, що визначав саме право через це поняття.

Категорія ризику у доктрині приватного права розкривається через різні за своєю сутністю поняття. Зокрема, А.Г. Зейц визначав категорію договірної ризику через поняття обтяження однієї із сторін договірної зобов'язання господарсько-невигодними наслідками у разі зміни обставин, які існували при укладенні договору [6, 37]. М. С. Грінберг розуміє під ризиком небезпечне діяння, вказуючи, що цивільне право пов'язує дане поняття з певною, більш-менш значною небезпечкою, ймовірністю шкоди [5, 13]. Б. Л. Хаскельберг, розглядаючи поняття "ризик" в зв'язку з переходом права власності за договором купівлі-продажу, зазначав, що під ризиком варто розуміти небезпечку загибелі або погіршення якості речі та виникнення пов'язаних з цим матеріальних збитків не в результаті яких-небудь недоліків речі, а внаслідок впливу на неї зовнішніх сил або в результаті, хоча і властивих їй певних специфічних внутрішніх властивостей, проте їх, не можна віднести до недоліків речі у цивілістичному розумінні [18, 41]. В. Рассудовський пропонує позначати терміном "ризик" певні явища, настання яких призводить до матеріальних втрат [14, 11]. М.С. Малєїн визначав поняття "ризик" як можливу небезпечку або як правомірне створення такої небезпечки [10, 33].

Заслуговує на увагу і той факт, що ризик в цивільному праві практично завжди розглядався в негативному значенні, як загроза настання певних несприятливих наслідків, у зв'язку із прийняттям рішення суб'єктом цивільних правовідносин в умовах нестачі та/або відсутності інформації, її невизначеності, проте правова наука перебуває в активному розвитку, тим самим задовольняючи потреби практики, і, на сьогоднішній день, ми маємо вже більш розширений погляд на проблему ризику. Зокрема, необхідно погодитись з позицією Волосенко І.В., яка пропонує розглядати поняття юридичного ризику в широкому та вузькому (власному) розумінні.

Юридичний ризик у цивільному праві у широкому розумінні є різновидом юридичної презумпції, що полягає в можливості настання збитків або набуття благ від дійсної небезпечки або в надії на дію випадку, включену до умов цивільного зобов'язання чи професійної діяльності як юридичний факт (їх сукупність), що може настати або не настати.

Юридичний ризик у цивільному праві у власному розумінні розглядається як можливе заподіяння шкоди приватній особі в результаті настання певної небезпечки, з урахуванням ймовірності заподіяння шкоди в результаті впливу небезпечки для немайнової шкоди або розподілу ймовірностей заподіяних збитків майнової шкоди [2, 6-7].

Конструкцію юридичного ризику цілком виправдано відносять до одного із найважливіших рушійних елементів розвитку відносин, врегульованих нормами цивільного права. Недаремно, М.М. Агарков стверджував, що ідея ризику проходить через все цивільне право і впливає із самої його природи, що передбачає спосіб регулювання господарювання з багатьма господарюючими суб'єктами [1, 52]. І хоча з даним твердженням погоджуються багато науковців, проте в чинному українському цивільному законодавстві ця точка зору не знаходить свого достатнього підтвердження.

Категорія юридичного ризику більш широко застосовується у країнах англо-американського права. Зокрема в сучасному праві зарубіжних країн згадуються такі види ризиків, як: ризик заподіяння шкоди [19, 460], страховий ризик [19, 478], ризик наслідків технічного прогресу [19, 444], ризики як негативні економічні наслідки [19, 473] тощо. І хоча всі зазначені прояви ризику властиві і сучасному українському приватному праву, проте дана категорія недостатньо досліджена наукою цивільного права, що перешкоджає широкому її застосуванню практично.

З метою визначення особливостей прояву категорії юридичного ризику у цивільному праві необхідно проаналізувати підходи до розуміння даної правової конструкції науковцями-правниками. Проблема правової природи ризику в теорії цивільного права сприймається неоднозначно і є предметом багатьох наукових дискусій.

На початку 70-х років минулого століття в науці цивільного права сформувався і отримала подальший розвиток **концепція суб'єктивного ризику**.

Переважає більшість вчених розглядає ризик як прояв суб'єктивного права, що формується у специфічних обставинах, як психологічне ставлення суб'єкта до результату власних дій чи дій інших осіб [9, 75].

До основних представників даної концепції варто віднести В.А. Ойгензіхта та С.М. Братуся, Ф.Г. Нінідзе, О.О. Красавчикова, В.О. Копилова, Р.Б. Сабодаша.

В.А. Ойгензіхт та С.М. Братусь в рамках цієї концепції розглядали категорію юридичного ризику, прив'язуючи її до поняття безвинної відповідальності. Зокрема, В.А. Ойгензіхт стверджував, що ризик існує паралельно з виною, але може існувати і разом з нею: як психічне ставлення суб'єкта до результату власних дій чи дій інших людей, а також до результату об'єктивно випадкових чи випадково неможливих дій, які виражаються в усвідомленому припущенні негативних майнових наслідків [11, 77-78]. Здійснивши аналіз формулювання поняття "ризик", запропоноване В.А. Ойгензіхтом, можна вказати на ряд його недоліків: по-перше, воно є досить громіздким та навряд чи придатним для правозастосовчої практики, по-друге, ризик, за його визначенням, по суті стає мінімальним ступенем вины, а сама вина стає окремим випадком ризику [17, 453], і по-третє, на думку багатьох вчених, ця концепція ризику була створена під впливом науки кримінального права, котра здійснила значний вплив на загальноправове розуміння поняття відповідальності. В кримінальному

праві обов'язковою умовою настання негативних наслідків у вигляді відповідальності є вина. В той же час цивільне право допускає і відповідальність і без вини, наприклад, за шкоду завдану джерелом підвищеної небезпеки. Тому навіть за відсутності вини було необхідно обґрунтувати відповідальність в цивільному праві, виходячи із обов'язкової наявності суб'єктивної умови, в якості якої був запропонований ризик.

Суб'єктивну концепцію ризику поділяє також Н.С. Кузнєцова, на думку, якої ризик полягає у технічному регулюванні, однак не зводиться до одного із елементів волі, оскільки центральним у цьому процесі регулювання є вибір. Особливість полягає у тому, що виключається абсолютна визначеність, тобто впевненість у позитивному результаті, зусилля спрямовуються на досягнення позитивного результату. Але специфічним для вольового процесу при ризику є вибір і прийняття рішення з урахуванням наявності ризикованих альтернатив: можливої невдачі, негативних, небажаних наслідків; лише імовірність досягнення необхідного результату, причому невизначеність не зупиняє регулятивний процес [8, 120].

Прихильником концепції суб'єктивного ризику є й Р.Б. Сабодаш, який вважає, що ризик – це юридична категорія, що передбачає суб'єктивне ставлення особи до результатів об'єктивних явищ, які виникають, тривають та припиняються незалежно від волі суб'єкта, що виражається у свідомому розумінні ймовірності настання негативних наслідків і (або) бажанні отримання позитивного результату. Ризик є завжди суб'єктивним ставленням до результату, адже ризик, який не стосується суб'єкта, перестає бути для нього ризиком [15, 8].

Критикує суб'єктивну концепцію ризику Вячеслав Ф.О., говорячи про те, що таке розуміння ризику іде врозрід з традиціями як римської, так і вітчизняної цивілістики, оскільки в класичному тлумаченні категорія "ризик" розглядається як об'єктивна, у вигляді загрози настання певних наслідків. Причину виникнення суб'єктивної концепції розуміння ризику вчений бачить в першу чергу, в тому, що в основу такого розуміння було покладено не універсальне визначення ризику як можливості певної шкоди, а звичайний повсякденний вираз "йти на ризик" [3, 15].

Суб'єктивна концепція ризику піддана критиці Т.І. Ілларіоною, яка, зокрема, вказує на те, що у нормах права ризик пов'язується з випадковістю, а це, на думку автора, виключає психічне ставлення [9, 79]. Проте це твердження є дещо застарілим, оскільки, не всі норми чинного ЦК України, що містять термін "ризик", оперують виключно об'єктивним його розумінням, пов'язуючи ризик з випадковістю, а по-друге, включаючи у ЦК України норми, пов'язані із випадковістю, у учасника цивільних відносин в деяких випадках все ж таки існує вибір щодо життя (чи не життя) всіх необхідних заходів щодо зменшення негативних наслідків від реалізації такого ризику.

На підставі аналізу позицій науковців щодо суб'єктивної концепції ризику, варто зробити висновок, що у цій концепції на перше місце виходить критерій психічного ставлення індивіда до власних дій (якщо ризик пов'язаний безпосередньо з діяльністю учасника цивільних відносин), або до певних незалежних від волі індивіда обставин (в т. ч. і до дій інших осіб). Сама по собі загроза настання певних несприятливих наслідків не вважається ризиком, оскільки при настанні такої загрози індивід повинен здійснити власний вибір своєї поведінки, в межах певної альтернативи, отже, здійснити вибір з кількох можливих варіантів такої поведінки, оцінивши їх на предмет доцільності та ефективності.

Діаметрально протилежною суб'єктивній концепції є концепція об'єктивного ризику. До основних її предста-

вників варто віднести М.С. Малєїна, А.О. Собчака, О.А. Кабышева, Д.Ф. Кастрюліна.

На думку А.О. Собчака, ризик – це завжди небезпека настання несприятливих наслідків (майнового чи особистого немайнового характеру), відносно яких невідомо, настануть вони чи ні [16, 55]. В.П. Грибанов отожднював термін "ризик" із "несприятливими наслідками" [4, 33]. Д.Ф. Кастрюлін розглядає ризик з позицій договору міжнародної купівлі-продажу. На його думку, юридичний ризик в цьому виді договору є загрозою настання збитків, подією з негативними чи невідповідними економічними наслідками, яка може настати в майбутньому в якийсь момент, у невідомих розмірах, в ході виконання договору міжнародної купівлі-продажу [7, 12].

Сутність концепції об'єктивного ризику полягає у тому, що ризиком визнається об'єктивна і невідворотна небезпека у вигляді нормативно закріпленої ймовірності настання певних негативних наслідків і заподіяння шкоди благам та інтересам. Ризик існує незалежно від волі людини та психічного ставлення її до можливого настання несприятливих наслідків, до своїх дій чи дій інших осіб.

Саме з цих позицій у юридичній літературі обґрунтовано компромісну за своїм характером концепцію двосекторного (двосекторного) ризику. До основних представників даної концепції варто віднести: А.П. Альгіна, М.Ф. Озріха, Є.О. Харитонова. Концепція двосекторного ризику увібрала в себе основні характеристики згаданих вище підходів, що виключило можливість одностороннього тлумачення такої складної юридичної категорії як юридичний ризик. Дуалістична концепція ризику об'єднує у собі суб'єктивний і об'єктивний підходи щодо його розуміння. Ризик пов'язаний із вибором альтернативи, розрахунком ймовірності зробленого вибору – в цьому проявляється його суб'єктивна сторона. Разом з тим ризик можна розглядати і як об'єктивну категорію, оскільки він може породжуватися і такими процесами, які не залежать від волі людини і мають зовнішній щодо її діяльності характер.

Об'єктивний ризик знаходиться в одній площині з відповідальністю, а суб'єктивний – явище, однопорядкове з виною. Об'єктивний ризик слід визначити як можливі збитки або витрати, які покладені законодавцем на певну особу. Суб'єктивний ризик – це передбачення особою можливих негативних наслідків своїх правомірних дій, спрямованих на досягнення суспільно корисної мети.

Одним із перших дану концепцію почав розвивати Є.О. Харитонов, який, поділяючи теорію суб'єктивного ризику, посилається на цілий ряд випадків, коли її треба розглядати поряд з концепцією об'єктивного його розуміння і вважає, що ці концепції мають доповнювати одна одну.

Є.О. Харитонов справедливо вважає, що введення В.А. Ойгензіхтом диференціації ризику на "активний" і "пасивний" є фактичним визнанням неприпустимості розуміння ризику лише в одному аспекті. При цьому ризичний не виключає можливості користування і такою термінологією, але вважає, що "пасивний" ризик – це вже ризик об'єктивний, який знаходиться в одній площині з відповідальністю. У зв'язку з цим В.А. Ойгензіхт звертає увагу на те, що безумовна істотна відмінність "пасивного" ризику від "активного" багата в чому наближає його до об'єктивного розуміння ризику. Крім того, цей ризик не є підставою відповідальності, він лише передбачає можливість настання негативних наслідків [13, 141-142].

Активний (суб'єктивний) ризик є можливістю настання небажаних результатів у невизначених умовах. Пасивний ризик полягає у нормативно-визначеній моделі зв'язку негативних (чи інших небажаних) наслідків, що не залежать від будь-яких суб'єктивних підстав. Зміст пасивного ризику становить можливість виникнення

обов'язку боржника повернути борг з підстав, які виникли незалежно від волі сторін. Наприклад, об'єктивно є можливість виникнення зобов'язання виконавця повернути отриманий аванс за договором у випадку неможливості надання послуг або коли відпала потреба в їх отриманні [9, 81-83].

Концепція об'єктивно-суб'єктивного ризику є найприйнятнішим підходом щодо висвітлення поняття юридичного ризику у науці цивільного права та введення його до ряду нормативних актів.

Здійснивши аналіз підходів до розуміння поняття "ризик" у праві, варто визначити основні характерні риси цього поняття.

Першою з них є **невизначеність**, яка вважається фундаментальною характеристикою недостатньої забезпеченості процесу прийняття певних рішень та знаннями стосовно певної проблемної ситуації. Поява та існування невизначеності у суспільних відносинах пояснюється різноманітними причинами (а саме відсутність вичерпної інформації, наявність впливу суб'єктивних чинників на результати аналізу ризикованої ситуації, нестабільність зовнішнього середовища діяльності суб'єкта (яка включає в себе чинники як правового, так і поза правового характеру) тощо).

Другою з цих рис є **альтернативність**. Альтернативність – це така властивість ризику, що висуває як необхідну умову потребу в оцінюванні, управлінні чи виборі з кількох найбільш вигідних стратегій (альтернатив, варіантів). Відсутність можливості вибору означає відсутність ризику. Там, де немає вибору, не виникає ризикована ситуація, а отже, і не буде ризику. Альтернативність має різний ступінь складності і вимірюється різними способами [9, 64].

Третьою характеристикою ризику є **можливість оцінити ймовірність здійснення вибору альтернативних рішень** з точки зору їх необхідності, важливості, безпосередньої заінтересованості учасника відносин у їх прийнятті тощо.

З огляду на все вищевикладене, нами буде здійснена спроба сформулювати найбільш узагальнене визначення поняття ризик у приватному праві.

Отже, юридичний ризик – можливість (ймовірність) настання певних наслідків (результатів), які суб'єкт цивільних правовідносин міг передбачити (або повинен був передбачити) та вчинити (або не вчинити) дії, що направлені на зменшення негативного впливу цих на-

слідків або взагалі на уникнення їх шляхом дотримання правил обґрунтованого ризику (це правила, за яких позитивний результат від здійснення певної діяльності значно перевищує можливість (ймовірність) настання негативних наслідків).

1. Агарков М.М. Очерки кредитного права. / М.М. Агарков. – М.: Юридат, – 1938. – 167 с. 2. Волосенко І.В. Ризик у цивільному праві (поняття, природа, види): автореф. дис. на здоб. наук.ступ.канд.юр.наук за спец: 12.00.03 "Цивільне право і цивільний процес; міжнародне приватне право" / І.В. Волосенко. – К., 2011. – 19 с. 3. Вячеславов Ф.А. Распределение рисков: понятие и значение в гражданском праве // Вестник Московского университета им. М.В. Ломоносова. Серия 11 / Московский университет им.М.В.Ломоносова. – Москва, 2007. – С. 74-91. – (Право); № 4). 4. Грибанов В.П. Договор купли-продажи по советскому гражданскому праву. / В.П. Грибанов. – М., 1956. – 68 с. 5. Гринберг М.С. Значение производственно-хозяйственного риска по советскому уголовному праву: дисерт. на соис. уч. степ. канд. юр. наук. / М.С. Гринберг. – М., 1957. 6. Зейц А.Г. Влияние изменившихся обстоятельств на силу договоров / А.Г. Зейц. – Иркутск, 1928. 7. Кастрялин Д.Ф. Переход риска случайной гибели или повреждения товара по договору международной купли-продажи: дисерт. на соис. уч. степ. канд. юр. наук "Гражданское право; предпринимательское право; семейное право; международное частное право" / Д.Ф. Кастрялин. – Саратов, 2003. – 190 с. 8. Кузнецова Н.С. Подрядные договоры в инвестиционной деятельности в строительстве / Н.С. Кузнецова. – К.: Наукова думка, 1993. – 160 с. 9. Майданик Р.А. Аномалии в гражданском праве Украины: Навч.-практ. Посібник / Відп.ред. Р.А. Майданик. – К.: Юстініан, 2007. – 912 с. 10. Малеин Н.С. Вина – необходимое условие имущественной ответственности // Н.С. Малеин. – "Советское государство и право", 1971, № 2. 11. Ойгензихт В.А. Проблема риска в гражданском праве (часть общая) / В. Ойгензихт. – Душанбе: Изд-во "Ирфон", 1972. – 228 с. 12. Ойгензихт, В. А. Категория "риска" в советском гражданском праве / В. А. Ойгензихт. // Правоведение. – 1971. – № 5. – С. 64 – 70. 13. Ойгензихт В.А. Воля и волеизъявление. (Очерки теории, философии и психологии права). – Душанбе: Изд-во "Дониш", 1983. – 256 с. 14. Рассудовский В. В. Вопрос об имущественном риске в гражданском праве // В. В. Рассудовский. – "Советская юстиция", 1963, № 18. 15. Сабодаш Р. Б. Страхование кредитных рисков: гражданско-правовые аспекты: автореф. дис. на здоб. наук. степ. канд. юрид. наук: 12.00.03 "Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право" / Р.Б. Сабодаш. – К., 2007. – 19 с. 16. Собчак А.А. О некоторых спорных вопросах общей теории правовой ответственности / А. А. Собчак // Правоведение. – 1968. – № 1. – с. 49-57. 17. Суханов Г.А. Гражданское право в 2 томах. Том 1: Учебник / Отв. ред. проф. Г.А. Суханов. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Изд-во: БЕК, 1998. – 816 с. 18. Хаскельберг Б. Л. Переход права собственности по договору купли-продажи в советском гражданском праве. дисерт. на соис. уч. степ. канд. юр. наук / Б.Л. Хаскельберг. – Л.: 1950. 19. Цвайгерт К., Кетц Х. Введение в сравнительное правоведение в сфере частного права. В 2-х т. / К. Цвайгерт, Х. Кетц. – М.: Международные правоотношения. – 1998. – Т.2. Договор. Неосновательное обогащение. Деликт. – 512 с. 20. Е.В. Шуплецова "Риск" в экономической теории и гражданском праве / Е.В. Шуплецова. / Вестник Челябинского государственного университета. Серия Экономика, вып. 18. – Челябинск. – 2009. – № 2 (140). – С. 43-45.

Надійшла до редколегії 02.10.12

УДК 94 (4) "313/1453"; 347. 237

Л. Дячук, докторант

ФОРМИ РОЗЛУЧЕННЯ У РИМСЬКОМУ ТА РАННЬОВІЗАНТІЙСЬКОМУ ПРАВІ: ТЕРМІНОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ

*В статті досліджуються дискусійні проблеми походження та застосування понять *divortium* і *repudium* в контексті споріднених юридичних термінів та в умовах античної (римської) і християнської (греко-римської) правових парадигм.*

Ключові слова: розлучення, розрив шлюбу, походження, застосування термінів, епоха, античність, християнство, парадигма, періоди.

*В статье исследуются дискуссионные проблемы происхождения и использования понятий *divortium* и *repudium* в контексте родственных юридических терминов, в условиях античной и христианской правовых парадигм.*

Ключевые слова: развод, расторжение брака, происхождение, применение терминов, античность, эпоха, античность, христианство, парадигма, периоды.

*In the article the debatable problems of origin and application of concepts of *divortium* and *repudium* are investigated in the context of family legal terms and in the conditions of ancient (Roman) and Christian (Greco-Roman) legal paradigms.*

Key words: divorce, divorcement, origin, application of terms, epoch, antiquity, christianity, paradigm, periods.

Дослідження будь-якої проблематики з історії права, як правило, починається з усвідомлення в контексті історичного процесу, а при необхідності, з дослідження основних понять і категорій відповідної правової проблематики. При цьому необхідно враховувати, що одна і та ж лексема в різні періоди історії та історії права мог-

ла набувати дещо зміненого або й іншого змісту. Окрім поняття, окрім традиційного їх значення, поширювались в процесі еволюції на інші явища, а деякі зазнавали певного звуження означеного правового явища.

Наше завдання полягає передусім у тому, щоб з'ясувати правовий зміст та співвідношення ключових по-

© Дячук Л., 2012

